

HENRIK PONTOPPIDAN: TORBEN OG JYTTE.

I

SAA stort et Navn Pontoppidan har, maa man ofte undre sig over den Bedømmelse, der bliver hans Værker til Del. Mig forekommer det i alt Fald, at hans egentlige Ejendommelighed kun er lidet forstaaet, baade af hans Beundrere og af dem, der stiller sig reserveret overfor ham.

I Almindelighed fæster man sig ved hans Sprog. Den ene finder det klassisk og klart, den anden finder det forældet. Det er i Virkeligheden samme Ting, sagt paa to forskellige Maader og begge Parter har for saa vidt Ret.

Pontoppidan fængsler ikke ved sproglig Rigdom, saaledes som de yngre Skribenter. Sjældent udbrøder man under Læsningen; Der fangede han noget nyt og mærkeligt ind i sine Ord! Der blev Ordene til et med Tingene! Sproget lever ikke under hans Haand. Man fornemmer ikke Pulsen og Aandedrættet i hans Stil.

Han skriver klart og køligt refererende om Tingene i et Sprog, der engang for alle tilhører den dannede Almenhed. Der kan stundom være noget tyndslidt ved de Udtryk, han bruger, som over Mynter, der næsten har mistet deres Præg. Han kalder Døden for „Knokkelmanden“, uden at vi gyser, han taler om „Dødstankernes sorte Flok“ uden at det sortner for vore Øjne og naar et Æsel giver sig til at skryde, medens de elskende spiser, kalder han dette „Taffelmusik“, uden at vi finder Udtrykket morsomt. Det forekommer os kun gammelt, ligesom det forekommer os gammelt, naar han kalder en jødisk Næse for Mandens „orientalske Fremspring“.

Det er altsammen slidte Mynter.

Pontoppidan dyrker altsaa ikke Sproget saaledes som mange yngre Forfattere, han bruger det til at sige saa klart, nøgternt og dannet, som muligt, hvad han vil. De Personer, han fremstiller, tegner han da ogsaa straks med faa, klare Streger. De træder fra første Øjeblik tydeligt frem, stundom med en noget grov Streg. Deres Karakteristik er ikke rig paa smaa uvilkaarlige Træk, deres Væsen meddeler sig ikke til Læseren gennem Forfatterens medlevende Sympathi. Tværtimod, han holder sig dem alle tre Skridt fra Livet, for at man ikke skal mærke Varmen af dem. Pontoppidan befinder sig bedst i en kølig Atmosfære. Det er hans Stil!

„En glimrende Stil“, siger Folk, fordi han skriver klart og uden Mistyd. — „En kedelig Stil“, siger de, som dyrker Sproget.

Men hans Stil er hverken glimrende eller kedelig, efter min Formening. Mig frastøder og tiltrækker den paa engang. Jo mere jeg lytter til den, des mere hører jeg en Understrøm, som ægger og foruroliger.

„Stilen er Manden“, hedder det. Altsaa er Pontoppidan klar, nøgtern og let fattelig. Maaske endog harmonisk? Han er alt andet! Pontoppidan er søgende, urolig, lidenskabelig, ja voldsom. Hans Sprog er som et tyndt Isdække over et Vand, hvor der gaar stride Strømme.

Det er ikke Ordene, som ægger og foruroliger. Det er Dybet under dem.

II

Jeg taler om Henrik Pontoppidan fra de senere Aar: „Lykkeper“s Mester. Som ung var Pontoppidan, dels en Stemningsdigter, dels en Radikaler, der gik lige paa. Hans Poesi var ægte og fin, hans Satire, der blev meget beundret, var velment og grov. Den sande Satire er Fjendtlighed med Fornøjelse, Pontoppidans var ofte bare Fjendtlighed.

Saadan har den vist forresten i det væsentlige holdt sig; men den virker noget anderledes nu, efterat det sky og grumme i hans Natur er traadt stærkere frem. Man siger til sig selv: Tigreren holder kun af Mennesker, naar den æder dem; men den er interessantest, saa længe den kredser omkring sit Bytte.

Naar man saa den Medfart, Pontoppidan i „Lykkeper“ gav en Digter (der vist skulde minde

om I. P. Jacobsen), saa maatte man finde, at hans Fremgangsmaade var altfor glubsk, til at være vittig; men efterhaanden som man fornemte den gennemførte og dybtfølte Fjendtlighed, der bar hele Værket og ligesom boede midt i dets Centrum, forstod man bedre denne momentane Trang til at opæde med Hud og Haar.

Pontoppidan kan i „Lykkeper“ ikke lide Mennesker (han kan ikke engang lide sin Helt, der ogsaa ofte er meget usympatetisk), men han kan være saare galant, naar han skjuler sine Klør.

Men jeg maa bort fra dette Billede, der kun siger en Tredjedel af Sandheden. Den der skildrede Jakobe saa monumental, som hun staar i sin simple menneskelige Storhed, er ingen Tiger, og den, der lod Lykkepers forbitrede Liv rinde ud i en saa dyb og mægtig Harmoni, han har en stor Kærlighed til det ideale i Menneskets Natur.

Pontoppidan elsker og beundrer det helstøbte Menneske; men hans dybeste Sympati er hos den splittede, der kæmper sig frem til Enhed.

Alverden taler nu om „Underbevidstheden“, hvormed menes det Sjæleliv, der leves under Bevidsthedens Tærskel; men som trænger ind i Bevidstheden og bemægtiger sig den. (For det maa jo huskes, at vi intet vilde ane om Underbevidstheden, hvis den ikke naaede til Bevidsthed).

„Lykkeper“ er en Bog om Underbevidsthedens Magt.

Hovedpersonen er en Mand, som hører Nutiden til, en Mand med en temmelig grov Appetit paa

HENRIK PONTOPPIDAN

Livet og en overfladisk videnskabelig Verdensanskuelse; men dybt i hans Sjæl lurer Middelalderen. Den rejser sig, den spotter ham, den hindrer ham, tilsidst overvælder den ham og driver ham ud i Ensomheden.

Lykkeper er en Bog om en Mand, der ligger i evig Kamp med sin egen Underbevidsthed. Pontoppidan staar uden for og fortæller om Slagets Gang i sin kølige Stil, ikke sandt? Nej. Tro det ikke! Han staar midt i Striden. Han faar Hug fra begge Sider. Deraf den dybe Fjendtlighed i denne Bogs Holdning. Stilen er moderne, kølig Videnskab; Strømmen er ældgammel. Og vi ser, at Isen brydes og vi ser Strøm mod Strøm. Det bobler og syder i Heksegryden.

En Bog mere fyldt af Strid findes ikke i vor Literatur. Deraf kommer ogsaa den Fred over al Forstand, der hvælver sig over dens sidste Sider, som fortæller om, hvorledes Lykkepers moderne Intelligens forsones med hans Sjæl. Han maa ofre alt, han maa ofre sin egen Natur; først da faar han Fred med Naturen og kan dyrke og elske den til sin sidste Stund. Et Drama er til Ende. Nutid og Middelalders Kamp i et Menneskes Indre slutter i Fred!

Om Pontoppidan selv har fundet Fred i denne Naturdyrkelse vil Fremtiden vise.

III

Der staar et Sted, i hans nye Bog følgende Linjer, om den gaadefulde og indtagende Jytte:

„Hun havde ofte maattet høre, at hun lignede sin Moder, og det ikke alene af Ydre. Det havde ogsaa Torben Dihmer engang sagt. Saa lidt vidste han Besked! For der var lige saa stor For-

skel paa en moden Hovedmark med Kornblomster og Valmue og saa et af disse tætte, mørke Tjørnekraat, som det var uhyggeligt at se ind i. Hun havde nogle Gange selv forsøgt at trænge ind til Bunden af sit Væsens Urskovsdyb, men var altid flygtet — grebet af en Slags panisk Skræk. Der var hverken Vej eller Sti derinde, men fuldt af Spøgelser og vandrende Skygger og vilde Rovdyrøjne havde glødet hende imøde inde fra Mørket“.

Nøgternt, klart og køligt fortalt; men Tingen selv er alt andet. Der har vi den sande Pontoppidan igen! Han holder sig Tingene fra Livet, han puster ligesom paa Ordene for at gøre dem mere kolde; men bagefter spørger vi stundom os selv, om de ikke tværtimod er blevne hvidglødende.

Nu vil det jo vise sig, hvor meget af Urskoven, vi faar at se i hans nye Værk. Lad os haabe, at det bliver en omfattende Bog, hvor Forfatteren faar Tid til at bane sig Vej. Det maa dog vel være hans Hensigt.

For det kan neppe være rigtigt at betragte „Torben og Jytte“ som en afsluttet Fortælling. Titelbladet giver rigtignok ikke klar Besked, det taler om „En Fortællingskreds“. Meningen maa være, at der skal følge flere Bind. Tager man nemlig „Torben og Jytte“ som en Bog for sig, maa man indrømme, at den ikke giver meget. Vi læser den med Interesse; men lægger den fra os uden dybere Bevægelse.

Anderledes, hvis vi betragter den som Indledningen til et større Værk. Havde anden Del ligget foran mig, vilde jeg have grebet den med Spænding. Jeg gaar ud fra at den kommer.

Det viser sig da, at Pontoppidan atter har lagt et omfattende Stof til Rette for en alsidig Drøftelse af Tidens aandelige Indhold. Vi gør i Torben og Jytte et foreløbigt Bekendtskab med en Række typiske Skikkelser.

Her er en sølle fanatisk Præst, den plumpe og uvidende Mads Vestrup. Han er groft tegnet og det ser ud til, at Pontoppidan vil æde ham. Der falder imidlertid et tragisk Skær over hans Skæbne, da han maa forlade sit Embede paa Grund af Synd imod det sjette Bud. Læseren ynkes over ham og det er ikke helt umuligt, at Pontoppidan, som sparker til ham, til syvende og sidst har noget tilovers for ham. Her er Mads Vestrups Modsætning den intelligente Videnskabsmand, Professor Asmus Hagen, der helbreder Torben for en farlig Sygdom. Han repræsenterer Kulturen i al dens Glans, hvert Ord, der udgaar fra hans Mund er den sunde og sejrige Fornuft, som ganske knuser Præsten. Pontoppidan behandler sin Professor med det største Galanteri; men derfor er det ikke udelukket, at han har Lyst til at æde ham.

Vi træffer ogsaa den liberale Kristendom, repræsenteret af en Provst. Pontoppidan kradser ham lidt i Forbigaaende. Her er en radikal Baggrundspolitiker, som er ugift og uden virkeligt Forhold til Livet, og som derfor har Hovedet fuldt af alle mulige almene Anliggender og Ulykker. Pontoppidan kradser ham og ynker ham,

Her er endelig Jytte, med den dybe, lunefulde, vanskelige Kvindelighed. Pontoppidan er Digter, og sværmer for hende. Her er tilsidst Torben selv, nølende og usikker, vaklende mellem Mystik og Videnskab, mellem Politik og personligt Liv. Han har Traade til alle de andre i Bogen. Han takker (eller forbander) Videnskabsmanden for sin Helbredelse, han forhandler med Politikeren og trækker sig tilbage fra ham, endelig har han en lille Smule Godhed tilovers for den sølle Præst og Jytte elsker han.

Som man ser: Stoffet er lagt tilrette. Skæbne-diskussionen kan begynde. Vi glæder os til at følge den.

Pontoppidan har større Oversigt end Tidens andre Skribenter herhjemme; han kender vel ikke Landet saa godt, som Hjemstavnsforfatterne; men han kender det bedre end nogen af Byens Mænd, og han kender desuden Bykulturen bedre end nogen Mand fra Landet, og ligesaa godt som Byens egne Mænd.

Han har ikke blot et langt, altid interesseret Livs mangfoldige Erfaring; men i Kraft af sit sammensatte, søgende Væsen, sin mærkelige Forening af Overfladiskhed og Dybsind er han bleven en omfattende og sært original Aand.

Helge Rode.